

<p>درس نهم ویژگی های حکومت رضاه شاه نام طراح: مصطفی اصغریان</p>	<p>بسمه تعالی معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیرخانه راهبردی درس تاریخ معاصر ایران تولید شده در استان سیستان و بلوچستان</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب تاریخ معاصر ایران سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰</p>
---	--	---

عنوان درس: ویژگی های حکومت رضاه شاه

اهداف یادگیری:

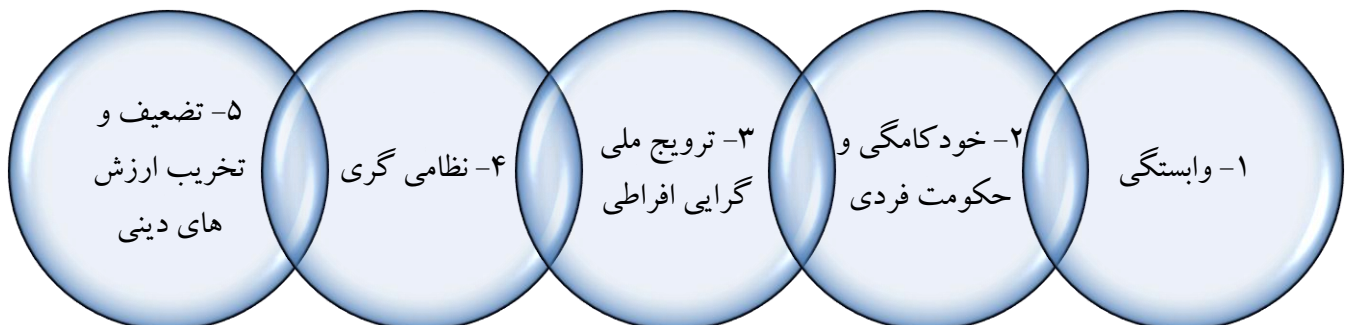
آشنایی دانش آموزان با شاخصه های حکومت و سیاست های فرهنگی، مذهبی و اجتماعی دوران حکومت رضاه شاه.

منابع مطالعاتی پیشنهادی:

- ❖ اتابکی، تورج، تجددآمرانه، جامعه و دولت در عصر رضاشاه، ترجمه مهدی حقیقت خواه، ققنوس، ۱۳۸۵.
- ❖ بهار، محمد تقی (ملک الشعراء)، تاریخ مختصر احزاب سیاسی، جلد ۲، امیرکبیر، چاپ دوم، ۱۳۷۱.
- ❖ صلاح، مهدی، کشف حجاب (زمینه ها، پیامدها و واکنش ها)، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش های سیاسی، ۱۳۸۴.
- ❖ رائین، سیماء، واقعه گوهرشادبه روایت دیگر، نشر رائین، تهران، ۱۳۷۷۹.

چکیده نکات مهم درس

❖ ویژگی های حکومت رضاشاه



۱- وابستگی

- ✓ آغاز حکومت پهلوی نقطه ی عطفی در تاریخ فرآیند وابستگی ایران محسوب می شود .
- ✓ پیدایش سلسله های پادشاهی در ایران به دو صورت زیر بوده است :
- الف (پیش از روی کار آمدن رضاشاه ← عموماً در چارچوب روابط قومی و یا اشرافیت داخلی شکل می گرفت .
- ب) با روی کار آمدن رضاشاه ← ظهور سلسله های پهلوی از همان ابتدا در امتداد استقرار نظام سلطه جهانی و استعمار انگلستان شکل گرفت .

۲- خودکامگی و حکومت فردی

- ✓ حکومت رضاشاه، حکومتی فردی و استبدادی بود. با وجود اصل تفکیک قوا در قانون اساسی، رضاشاه در همه ارکان مملکت دخالت می کرد .
- ✓ دخالت های رضاشاه در قوه مقننه و مجلس:
- نمایندگان مجلس شورای ملی براساس فهرستی که توسط فرماندار، فرمانده لشکر و رئیس شهربانی حوزه انتخابیه تهیه و شخص رضاشاه آن را تایید و به وزارت کشور ابلاغ می کرد، انتخاب می شدند .
- ✓ دخالت های رضاشاه در قوه قضائیه و مجریه:
- قوای قضائیه و مجریه نیز فاقد استقلال بودند. دستگاه های دولتی و وزارت خانه ها قدرت تصمیم گیری نداشتند و برخی به سبب روحیه نظامی و استبداد رای رضاشاه حتی قادر به اظهار نظر نبودند .

۳- ترویج ملی گرایی افراطی

- ✓ در دوران رضاشاه ملی گرایی افراطی با هدف به حاشیه راندن اسلام شدت گرفت .
- ✓ کارگزاران فرهنگی حکومت رضاشاه به تقلید از غرب «جدایی دین از سیاست» را از لوازم ملیت گرایی قلمداد می کردند .
- ✓ شاخصه های ملی گرایی دوران رضاشاه :
- ۱- جدایی دین از سیاست با هدف به حاشیه راندن اسلام .
- ۲- قومیت ستیزی و نادیده گرفتن هویت اقوام ایرانی .
- ۳- تلاش جهت تغییر الفبای فارسی به لاتین. (به اصرار تقی زاده)
- ✓ در پایان حکومت رضاشاه، ملیت گرایی با جنبش نژاد پرستانه نازی های آلمان به رهبری آدلف هیتلر همبستگی پیدا کرد .

✓ رضاشاه به نشریه ها دستور داد تا به مقایسه شخصیت او با **هیتلر** پردازند و از وی تجلیل کنند .

۴- نظامی گری

✓ رضاشاه به سبب خصلت های فردی و روحیه نظامی اش، **ارتش** را **رکن و اساس حکومت** خود قرار داد .

✓ رضاشاه **فرماندهان ارتش** را نسبت به سایر مقام های دولتی برتر به شمار می آورد؛ و برای ایجاد ارتشی نوین، کوشش های زیادی انجام داد .

❖ **ارتشی که رضا خان بنیان نهاد به دلایل زیر ایجاد شده بود :**

۱- ترساندن و سرکوب مخالفان داخلی

۲- چپاول و غارت ایلات و عشایر

۳- استحکام پایه های حکومت خود

✓ ارتشی که رضاشاه تشکیل داده بود به هیچ عنوان ارتشی مقتدر نبود تا در برابر نیروهای بیگانه کارایی داشته باشد .

۵- تضعیف و تخریب ارزش های دینی

❖ **سیاست دینی رضاشاه پیش از رسیدن به سلطنت؛ سیاست تظاهر به دینداری**

✓ با ظاهر سازی در مراسم مذهبی شرکت می کرد تا احساسات عمومی را به نفع خود جلب کند .

✓ در عزاداری امام حسین(ع)، گِل بر پیشانی می مالید و گاه بر سر می ریخت و به شعایر مذهبی تظاهر می کرد .

✓ در خرداد ۱۳۰۴ به وزارت معارف دستور داد بر مطالب مذهبی در مطبوعات نظارت و از درج مطالب خلاف شرع جلوگیری شود.

✓ دستور تعطیلی مشروب فروشی ها و قمارخانه ها را صادر کرد .

✓ عازم عراق شد و ضمن ملاقات با علما و مراجع نجف خود را حامی اسلام معرفی کرد ، و قول داد دومین اصل متمم قانون

اساسی؛ مبنی بر نظارت علما بر مصوبات مجلس را اجرا کند .

❖ **سیاست دینی رضاشاه پس از رسیدن به سلطنت ؛ سیاست حذف دین از اجتماع**

✓ اولین نشانه حمله علنی و آشکار رضاشاه به شعایر و ارزش های مذهبی؛ در نوروز ۱۳۰۶ در واقعه اعتراض **آیت الله بافقی** به

زنان عضو خانواده سلطنتی که بدون رعایت موازین شرعی وارد حرم مطهر حضرت معصومه (س) شدند آشکار شد . به دنبال این

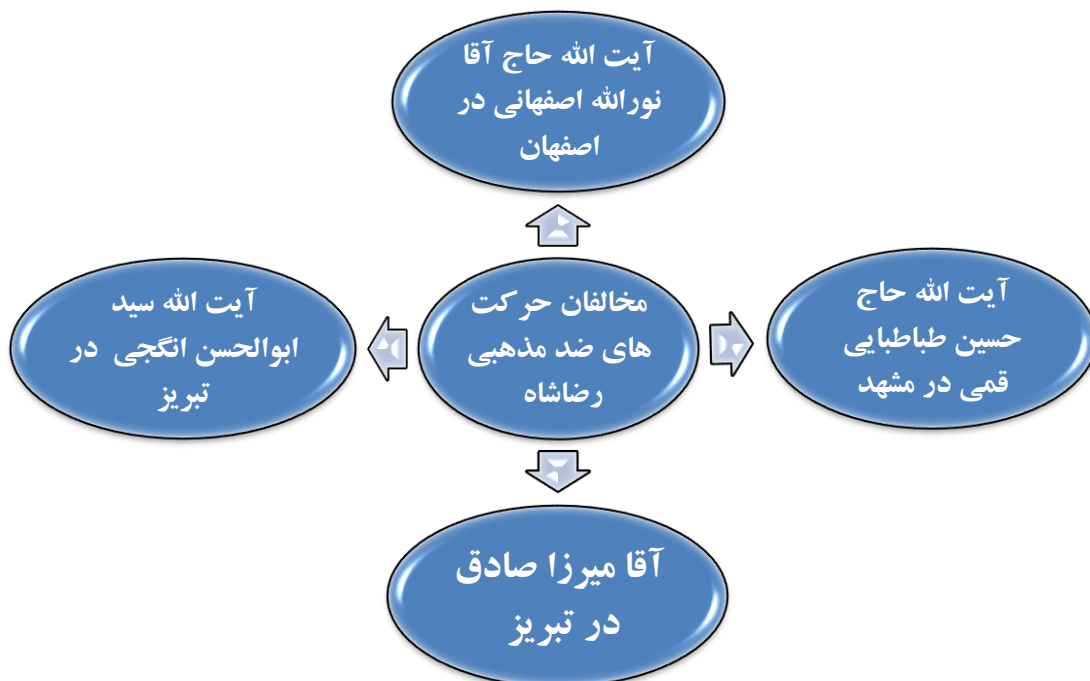
اعتراض، رضاشاه به قم رفت و با گستاخی تمام، با **چکمه** وارد حرم شد و آیت الله بافقی را زیر **لگد** انداخت و پس از آن دستور **تبعید** وی را صادر کرد .

- ✓ محدود کردن روحانیون و کنترل حوزه های علوم دینی .
- ✓ جایگزین ساختن قوانین غربی به جای قانون های اسلام .
- ✓ محدود کردن روحانیون و مراسم مذهبی .
- ✓ ممنوع کردن برگزاری مراسم سوگواری امام حسین (ع) .
- ✓ برپایی کارناوال های شادی و رژه دسته های موزیک نظامیان در روز عاشورا .
- ✓ تخریب مدارس و حوزه های علمیه .
- ✓ تغییر کلاه و لباس، برداشتن حجاب و رواج منکرات و کارهای خلاف شرع .

منشاء اقدامات ضد دینی رضاشاه

❖ اقدامات ضد دینی رضاشاه تحت عنوان **تجدد خواهی** یا **اصلاح مذهبی** محصول اندیشه خود او نبود ؛ اسناد تاریخی آشکار می کند که **استعمار نوین**، برای ازمیان برداشتن مظاهر دین و روحانیت که مانع سلطه آنها در ایران بود، به این روش ها متوسل می شدند .

❖ **مخالفان حرکت های ضد مذهبی رضاشاه**



- ✓ نوع لباس و پوشش هر ملت نمایشگر هویت آن مردم است و به تناسب اعتقادات دینی، فرهنگ، آداب و رسوم ملی و شرایط اجتماعی و اقلیمی با پوشش دیگر جوامع، متفاوت است.
- ✓ تغییر کلاه و لباس، بخشی از برنامه شبیه سازی جامعه ایران با اروپایی ها بود.
- ✓ رضاشاه ابتدا با بکارگیری زور کلاه لبه دار موسوم به **کلاه پهلوی** را در میان مردم متداول کرد.
- ✓ رضاشاه پس از بازگشت از ترکیه، به تقلید از **آتاتورک** دستور داد که کلاه پهلوی ممنوع شود و از این پس مردان باید **کلاه شاپو** (**کلاه لگنی**) بر سر بگذارند.
- ✓ در دی ماه ۱۳۰۷، قانون اجباری متحدالشکل کردن لباس در ایران به تصویب مجلس هفتم رسید. براساس این قانون، همه مردم ایران اعم از شهری و روستایی و عشایر موظف به رعایت آن بودند؛ و مجازات متخلفان، **جزای نقدی یا زندان** بود.



کلاه شاپو



کلاه پهلوی

- ✓ تغییر لباس مقدمه ای برای کاهش مقاومت و حساسیت جامعه نسبت به **حجاب** و در **نهایت برداشتن آن** بود.
- ✓ ایرانیان مردمی نجیب بودند و در مقایسه با دیگر تمدن ها، از اخلاق و معنویت متعالی تری برخوردار بوده اند.
- ✓ نقش برجسته های **تخت جمشید، بیستون** و ... نشان می دهند که برخلاف فرهنگ برهنگی رایج در یونان و روم باستان، زنان ایرانی در روزگار قدیم دارای حجاب و عفاف بوده اند و پس از اسلام این سنت تقویت شد.
- ✓ پوشیدگی لباس زنان ایرانی جزو فرهنگ ملی و دینی آنان بوده، لذا مبارزه با آن امری عقلانی نبود.
- ✓ مبارزه با حجاب- کشف حجاب- از روز **۱۷ دی ماه ۱۳۱۴** آغاز و با بکارگیری **زور و خشونت** دنبال شد.
- ✓ فرمان اجباری کشف حجاب، با مقاومت مردم و عالمان دینی شهرهای مختلف ایران روبه رو شد.
- ✓ در **مشهد** مردم به نشانه اعتراض در مسجد **گوهرشاد** اجتماع کردند. به دستور رضاشاه، ماموران در مسجد را شکستند، وارد صحن شدند و مردم را به گلوله بستند.



جمعی از زنان پس از کشف حجاب با لباس جدید در مراسم استقبال از رضا پهلوی

۱- رضاشاه پیش از رسیدن به سلطنت برای تظاهر به دینداری چه اعمالی انجام داد؟

با ظاهر سازی در مراسم مذهبی شرکت می کرد تا احساسات عمومی را به نفع خود جلب کند. در عزاداری امام حسین (ع)، گیل بر پیشانی می مالید و گاه بر سر می ریخت و به شعایر مذهبی تظاهر می کرد. در خرداد ۱۳۰۴ به وزارت معارف دستور داد بر مطالب مذهبی در مطبوعات نظارت و از درج مطالب خلاف شرع جلوگیری شود. دستور تعطیلی مشروب فروشی ها و قمارخانه ها را صادر کرد. عازم عراق شد و ضمن ملاقات با علما و مراجع نجف خود را حامی اسلام معرفی کرد، و قول داد دومین اصل متمم قانون اساسی؛ مبنی بر نظارت علما بر مصوبات مجلس را اجرا کند.

۲- رضاشاه در دوران سلطنت خود برای محدود کردن دین و شخصیت های دینی چه اقداماتی انجام داد؟

رضاشاه با سیاست حذف دین از اجتماع، سعی در محدود کردن روحانیون و کنترل حوزه های علوم دینی کرد. او با شعار اصلاح دین کوشید تا ریشه اسلام را بر کند. جایگزین ساختن قوانین غربی به جای قانون های اسلام. محدود کردن روحانیون و مراسم مذهبی. ممنوع کردن برگزاری مراسم سوگواری امام حسین (ع). برپایی کارناوال های شادی و رژه دسته های موزیک نظامیان در روز عاشورا. تخریب مدارس و حوزه های علمیه. تغییر کلاه و لباس، برداشتن حجاب و رواج منکرات و کارهای خلاف شرع.

۳- اقدام های ضد دینی رضاشاه ریشه در چه جریان فکری و فرهنگی داشت؟

اقدامات ضد دینی رضاشاه تحت عنوان تجدد خواهی یا اصلاح مذهبی محصول اندیشه خود او نبود؛ اسناد تاریخی آشکار می کند که استعمار نوین، برای از میان برداشتن مظاهر دین و روحانیت که مانع سلطه آنها در ایران بود، به این روش ها متوسل می شدند.

۴- در دوره سلطنت رضاشاه چه تغییراتی در لباس و کلاه مردم ایجاد شد؟

رضاشاه ابتدا با بکارگیری زور کلاه لبه دار موسوم به کلاه پهلوی را در میان مردم متداول کرد. رضاشاه پس از بازگشت از ترکیه، به تقلید از آتاتورک دستور داد که کلاه پهلوی ممنوع شود و از این پس مردان باید کلاه شاپو (کلاه لگنی) بر سر بگذارند. در دی ماه ۱۳۰۷، قانون اجباری متحدالشکل کردن لباس در ایران به تصویب مجلس هفتم رسید. براساس این قانون، همه مردم ایران اعم از شهری و روستایی و عشایر موظف به رعایت آن بودند؛ و مجازات متخلفان، جزای نقدی یا زندان بود.

- ۱- چرا آغاز حکومت پهلوی نقطه عطفی در تاریخ فرآیند وابستگی ایران محسوب می شود؟
زیرا تا پیش از روی کار آمدن رضاشاه، سلسله های پادشاهی و حاکمان ایرانی عموماً در چارچوب روابط قومی یا اشرافیت داخلی شکل می گرفت .
- ۲- نمایندگان مجلس شورای ملی در دوره رضاشاه چگونه انتخاب می شدند؟
نمایندگان مجلس شورای ملی بر اساس فهرستی که توسط فرماندار، فرمانده لشکر و رئیس شهر بانی حوزه انتخابیه تهیه و شخص رضاشاه آن را تایید و به وزارت کشور ابلاغ می کرد، انتخاب می شدند .
- ۳- شاخصه های ملیت گرایی افراطی دوران رضاشاه را بنویسید ؟
شعار جدایی دین از سیاست ؛ قومیت ستیزی و نادیده گرفتن هویت اقوام ایرانی ؛ تلاش برای تغییر الفبای فارسی به لاتین
- ۴- در دوران رضاشاه ملی گرایی افراطی با چه هدفی شدت گرفت؟
با هدف به حاشیه راندن اسلام
- ۵- رضاشاه به نشریه ها دستور داد تا به مقایسه شخصیت او با چه کسی پردازند؟
هیتلر
- ۶- رضاشاه چه چیزی را رکن و اساس حکومت خود قرار داد؟
ارتش
- ۷- ارتشی که رضاشاه بنیاد نهاد برای چه اهدافی شکل گرفت ؟
سرکوب مخالفان داخلی ؛ غارت ایلات و عشایر ؛ استحکام پایه های حکومت خودش
- ۸- رضاشاه با کدام شعار کوشید ریشه اسلام را بر کند ؟
اصلاح دین
- ۹- اقدام های ضد دینی رضاشاه تحت چه عنوانی انجام گرفت ؟
تحت عنوان تجددخواهی یا اصلاح مذهبی
- ۱۰- در برابر اقدامات ضد دینی رضاشاه چه شخصیت هایی به مخالفت برخاستند؟
آیت الله حاج آقا نورالله اصفهانی در اصفهان ؛ آیت الله حاج حسین طباطبایی قمی در مشهد ؛ آیت الله سید ابوالحسن انگجی و آقا میرزا صادق تبریزی
- ۱۱- تغییر لباس توسط رضا شاه مقدمه اجرای چه حرکتی بود؟
مقدمه ای برای کاهش مقاومت و حساسیت جامعه نسبت به حجاب و در نهایت برداشتن آن بود .

۱۲- مهم ترین مقاومت مردم و علمای دینی در برابر قانون کشف حجاب را بنویسید.

قیام مردم مشهد در مسجد گوهرشاد.